

دانشگاه پیام نور

بخش علمی : الهیات و علوم اسلامی

پایان نامه

برای دریافت مدرک کارشناسی ارشد

رشته حقوق جزا و جرم شناسی

عنوان پایان نامه:

مطالعه تطبیقی آثار اشتباه بر مسؤولیت کیفری

در حقوق ایران و اساسنامه رم (دیوان بین المللی کیفری)

معصومه قنبریه

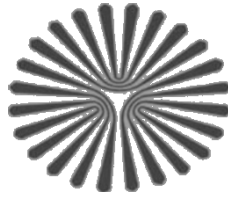
استاد راهنما:

جناب آقای دکتر مسعود البرزی

استاد مشاور:

جناب آقای دکتر نریمان فاخری

شهریور ۱۳۹۱



دانشگاه پیام نور

مرکز کرج

بخش علمی: الهیات و علوم اسلامی

پایان نامه

برای دریافت مدرک کارشناسی ارشد

رشته حقوق جزا و جرم شناسی

**عنوان پایان نامه:**

**مطالعه تطبیقی آثار اشتباه بر مسؤولیت کیفری**

**در حقوق ایران و اساسنامه رم (دیوان بین المللی کیفری)**

معصومه قنبریه

استاد راهنما:

جناب آقای دکتر مسعود البرزی

استاد مشاور:

جناب آقای دکتر نریمان فاخری

شهریور ۱۳۹۱

صورت جلسه دفاع

اینجانب: معصومه قنبریه‌ها دانشجوی ورودی سال ۱۳۸۷ مقطع کارشناسی ارشد رشته حقوق جزا و جرم‌شناسی گواهی می‌نمایم چنانچه در پایان نامه خود از فکر، ایده و نوشته دیگری بهره گرفته‌ام با نقل قول مستقیم یا غیر مستقیم منبع و ماخذ آن را نیز در جای مناسب ذکر کرده‌ام. بدیهی است مسئولیت تمامی مطالبی که نقل قول دیگران نباشد بر عهده خویش می‌دانم و جوابگوی آن خواهم بود. دانشجو تأیید می‌نماید که مطالب مندرج در این پایان نامه (رساله) نتیجه تحقیقات خودش می‌باشد و در صورت استفاده از نتایج دیگران مرجع آن را ذکر نموده است.

نام و نام خانوادگی دانشجو

تاریخ و امضاء

اینجانب معصومه قنبریه‌ها دانشجوی ورودی سال ۱۳۸۷ مقطع کارشناسی ارشد رشته حقوق جزا و جرم‌شناسی گواهی می‌نمایم چنانچه براساس مطالب پایان نامه خود اقدام به انتشار مقاله، کتاب، و ... نمایم ضمن مطلع نمودن استاد راهنما، با نظر ایشان نسبت به نشر مقاله، کتاب، و ... و به صورت مشترک و با ذکر نام استاد راهنما مبادرت نمایم.

نام و نام خانوادگی دانشجو

تاریخ و امضاء

کلیه حقوق مادی مترتب از نتایج مطالعات، آزمایشات و نوآوری ناشی از تحقیق موضوع این پایان نامه متعلق به دانشگاه پیام نور می‌باشد.

ماه و سال

تقدیم به؛

همسر، به پاس فداکاری و زحمات بی دریغش

مادر بزرگوارم که همواره نیازمندی دعای خیرش هستم

و فرزندان دلبندم که مهر بی شائبه آنان همواره مایه دلگرمی من است.

## تشکر و قدردانی؛

به گاه قدر دانی و سپاس، بی درنگ آفریدگاری در ذهنم نقش می بندد که لطف و رحمت بیکرانش بر من به بلندای ملکوت قامت برافراشته است و هرآینه شکوه بندگیش مایه مباهات است\* پرووردگاری را می ستایم که در این مجال نیز توفیق اتمام این پژوهش را نصیبم گردانید.

اما پس از آن برخورد لازم می دانم که از استاد گرانقدر، جناب آقای دکتر البرزی که در تمامی مراحل پژوهش از هدایتگری عالمانه و مساعدت بی دریغ ایشان بهره مند بوده ام، سپاسگزاری نمایم. همچنین از جناب آقای دکتر فاخری، استاد مشاور که همانند دوره کارشناسی ارشد در طول این مدت نیز با ارائه تذکرات ارزنده مرا یاری نمودند کمال تشکر و امتنان را دارم. و در پایان مراتب سپاس خود را از جناب آقای دکتر پور سعید که با قبول داوری مرا مورد لطف قرار دادند به حضور ایشان تقدیم می دارم.

## چکیده:

اشتباه یا حکمی است یا موضوعی. اشتباه حکمی عبارتست از اینکه مرتکب جرم ممکن است نسبت به عنصر قانونی جرم خواه به علت جهل به قانون و خواه به علت برداشت غلط از قانون و تفسیر ناروا از آن دچار اشتباه شده باشد. منظور از اشتباه موضوعی آن است که انسان در ماهیت فعلی که مرتکب می شود و نتیجه ای که از آن به دست می آید در اشتباه باشد. بدیهی است که در این زمینه حکم قانونی به هیچ وجه مورد توجه نیست. مسوولیت کیفری عبارت است از قابلیت استناد و اسناد اعمال مجرمانه به شخص یا اشخاصی که آنرا مرتکب شده اند. برای تحقق مسوولیت کیفری لازم است ارکان آن وجود داشته باشد و بدون وجود این ارکان مسوولیت کیفری محقق نخواهد شد. در مورد اشتباه حکمی با توجه به قاعده «جهل به قانون رافع مسوولیت کیفری نیست» مسموع نبودن ادعای اشتباه حاکم است. گرچه اخیراً در برخی از قوانین جزایی مبتنی بر حقوق عرفی اشتباه حکمی قهری و اجتناب ناپذیر از قاعده مذکور استثناء شده است. در مورد اساسنامه بین المللی کیفری، چنانچه مرتکب مفهوم اصول (هنجارهای) اجتماعی را در زندگی فردی خود درک کند، او به عنوان فرد مطلع که توانایی انجام هنجارها را دارد، تلقی می شود. بنابراین، بی اطلاعی هنجاری، اشتباه حکمی رد کننده عنصر روانی را تنها در زمانی ایجاد می کند که مرتکب درک و فهم درستی حتی نسبت به ساده ترین مفاهیم هنجارهای اجتماعی ندارد. اما در زمینه حقوق بشر دوستانه بین الملل، معیاری بالاتر از معنای روزمره (متداول) می تواند مورد نیاز باشد. اشتباه موضوعی اگر در جرائم عمدی حادث شود، تأثیر آن بر مسوولیت کیفری براساس آن که به یکی از عناصر و اوصاف اساسی یا یکی از عناصر فرعی و یا علل مشدده جرم تعلق بگیرد متفاوت می باشد. اما در جرائم غیر عمدی، اشتباه تأثیری بر مسوولیت کیفری ندارد. در اساسنامه دیوان کیفری بین المللی، ماده ۳۲ دفاعیه در مورد اشتباه موضوعی را تا حدی می پذیرد که عنصر روانی مورد نیاز جرم را نفی می کند عنصر روانی مورد نیاز جرم همانطور که در ماده ۳۰ تعریف شده است نیازمند معرفت و آگاهی می باشد. بنابراین، تنها در پرونده هایی که در آنها مرتکب از نتایج و شرایط حقیقی مورد نیاز به عنوان عناصر مهم تعریف جرم آگاه نباشد یا آنها را به اشتباه مشاهده و درک کند، نمونه های بارزی از اشتباه موضوعی بر حسب نفی عنصر ذهنی می باشند و بر طبق ماده (۱) ۳۲ مسوولیت پذیری کیفری را شامل نمی شوند

**کلید واژه ها:** اشتباه - اشتباه حکمی - اشتباه موضوعی - مسوولیت کیفری



## فهرست مطالب

صفحه	عنوان
	چکیده
۱.....	مقدمه.....
۱.....	اهداف.....
۲.....	پیشینه پژوهش.....
۲.....	سؤالات.....
۲.....	فرضیات.....
۳.....	روش تحقیق.....
۳.....	ساختار تحقیق.....
۵.....	فصل اول: کلیات/ تعاریف و مفاهیم، انواع و سیر تحول تاریخی.....
۶.....	مبحث اول: تعاریف و مفاهیم.....
۶.....	بند اول: تعریف اشتباه.....
۶.....	الف) معنای لغوی اشتباه.....
۷.....	ب) معنای اصطلاحی اشتباه.....
۷.....	۱- در حقوق.....
۹.....	۲- در فقه.....
۹.....	الف) شبهه حکمیة.....
۱۰.....	ب) شبهه موضوعیة.....
۱۰.....	بند دوم: مقایسه اشتباه با مفهوم مشابه.....
۱۰.....	الف) مقایسه اشتباه با مفهوم خطا و نسیان.....
۱۱.....	ب) مقایسه اشتباه با مفهوم جهل.....
۱۳.....	بند سوم: انواع جهل.....
۱۳.....	الف) جهل قصوری.....
۱۴.....	۲ - جهل تقصیری.....
۱۵.....	بند چهارم: قلمرو تأثیر جهل بر مسئولیت کیفری در فقه.....
۱۵.....	الف) ادله و مستندات عدم تأثیر جهل بر مسئولیت کیفری.....

- ۱- قاعده وجوب تعلم احکام شرعی وقوانین ..... ۱۵
- ۲- قاعده اشتراک احکام اسلامی میان عالمان و جاهلان ..... ۱۶
- ب) ادله معذور بودن جاهل ومشتبه ..... ۱۶
- ۱- حدیث رفع ..... ۱۶
- ۲- قاعده درء ..... ۱۷
- بند چهارم: انواع اشتباه ..... ۱۷
- الف: اشتباه حکمی ..... ۱۷
- ب: اشتباه موضوعی ..... ۱۸
- بند پنجم: تعریف مسؤولیت کیفری وارکان آن ..... ۲۰
- الف: تعریف ..... ۲۰
- ب: ارکان مسؤولیت کیفری ..... ۲۲
- ۱- ادراک و اراده ..... ۲۲
- ۲- رکن روانی وتقصیر ..... ۲۳
- الف: اجزای رکن روانی تقصیر ..... ۲۴
- ۱- علم ..... ۲۴
- ۲- سوءنیت ..... ۲۷
- ۳- رابطه علیت ..... ۳۰
- ج) تعامل اشتباه ومسؤولیت کیفری ..... ۳۱
- مبحث دوم: سیر تحول تاریخی اشتباه به عنوان عامل مؤثر بر مسؤولیت کیفری ..... ۳۱
- بند اول: در حقوق ایران ..... ۳۱
- الف: قبل از انقلاب اسلامی ..... ۳۱
- ب: رویه قضایی پس از انقلاب اسلامی ..... ۳۳
- بند دوم: در حقوق بین الملل ..... ۳۳
- الف: اشتباه در دیوان های موقت ..... ۳۳
- ب: پیشینه طرح اشتباه به عنوان دفاع در اساسنامه دیوان بین الملل کیفری ..... ۳۶
- فصل دوم: آثار: اشتباه حکمی بر مسؤولیت کیفری ..... ۴۰
- مبحث اول: اشتباه حکمی ناشی از جهل به قانون ..... ۴۳

- بند اول: دلایل طرفداران قاعده «جهل به قانون کسی فرض نمی شود»..... ۴۳
- الف: فرضیه اطلاع عامه از قوانین پس از انتشار..... ۴۳
- ب: منافات مفید بودن قاعده با رسالت حقوق جزا..... ۴۵
- بند دوم: مقید بودن قاعده جهل به قانون کسی فرض نمی شود..... ۴۶
- الف: رعایت اصل انصاف و عدالت..... ۴۶
- ب: زوال عنصر معنوی..... ۴۸
- ج: هماهنگی با اهداف جرم شناسانه کیفری..... ۵۱
- مبحث دوم: اشتباه حکمی ناشی از تفسیر نادرست قانون..... ۵۱
- بند اول: موارد استثنائی پذیرش جهل حکمی..... ۵۳
- بند دوم: اشتباه حکمی و امر آمر قانونی..... ۵۴
- فصل سوم: تأثیر اشتباه موضوعی بر مسئولیت کیفری در جرائم عمدی..... ۶۰**
- مبحث اول: آثار اشتباه موضوعی بر مسئولیت کیفری نسبت به عناصر اساسی جرایم عمدی..... ۶۲
- بند اول: عنصر معنوی در جرایم عمدی..... ۶۲
- الف: اجزاء عمده عنصر روانی..... ۶۳
- ۱- شعور یا قدرت تشخیص..... ۶۳
- ۲- اراده..... ۶۳
- ۳- سوء نیت..... ۶۴
- (الف) عقیده علمای حقوق کلاسیک..... ۶۶
- (ب) نظریه واقع گرا..... ۶۶
- ۴- آگاهی و علم..... ۶۷
- بند دوم: آثار اشتباه بر مسئولیت کیفری در عناصر اساسی جرم..... ۶۹
- الف: اشتباه موجب زوال وصف مجرمانه..... ۷۰
- ب: اشتباه موجب تغییر وصف عمل مجرمانه..... ۷۱
- ج: اشتباهی که مؤثر در تخفیف مجازات است..... ۷۳
- د: اشتباه موجب بی اثر ماندن کیفیت مشدد جرم..... ۷۵
- مبحث دوم: آثار اشتباه بر مسئولیت کیفری نسبت به عناصر فرعی جرائم عمدی..... ۷۵
- بند اول: اشتباه در شخص..... ۷۵

الف:تعریف.....	۷۵
ب: اثر اشتباه در شخص در رویه قضایی، دکترین، فتاوی و آراء محاکم تالی و عالی .....	۷۶
۱- رویه قضایی و آراء محاکم فرانسه.....	۷۶
۲- دکترین .....	۷۶
۳- رویه قضایی و آراء محاکم ایران.....	۷۷
۴- فتاوی .....	۷۸
ج) اثر اشتباه در شخص از دیدگاه قانون مجازات اسلامی .....	۸۰
۱ - نظریه اول .....	۸۰
۲ - نظریه دوم.....	۸۱
بند دوم:اشتباه در شخصیت.....	۸۲
الف :تعریف.....	۸۲
ب: نظریه اداری حقوقی قوه قضائیه .....	۸۳
ج:جایگاه اثباتی معیار ذهنی (قصد معین یا قصد غیرمعین).....	۸۳
۱- دیدگاه نخست (اطلاق در قصد و نتیجه).....	۸۳
۲- دیدگاه دوم (ضرورت معین بودن مجنی علیه) .....	۸۶
۳- دیدگاه سوم و ضرورت مطابقت قصد و نتیجه اشتباه در استحقاق به قتل .....	۸۹
بند سوم:اشتباه در نفس نتیجه.....	۹۰
<b>فصل چهارم: آثار اشتباه بر مسؤولیت کیفری در سایر موارد .....</b>	<b>۹۲</b>
مبحث اول: اشتباه موضوعی در جرائم غیر عمدی ومادی صرف.....	۹۳
بند اول:اشتباه موضوعی در جرائم مادی صرف.....	۹۳
بند دوم:اشتباه موضوعی در جرائم غیر عمدی .....	۹۴
مبحث دوم:بررسی آثار اشتباه بر مسؤولیت کیفری در قانون مجازات اسلامی .....	۹۵
بند اول:تأثیر اشتباه در حدود ،تعزیرات دیات .....	۹۵
الف:حدود.....	۹۶
۱- حدود الهی که تأثیر اشتباه در آن تصریح مقنن باشد .....	۹۶
الف:حد زنا.....	۹۶
ب:حد مسکر.....	۹۸

ج:حد سرقت.....	۹۹
۲- حدود الهی که تأثیر اشتباه در فاقد صراحت قانونی باشد.....	۱۰۰
ب:تأثیر اشتباه برمسئولیت کیفری بر جرایم مستوجب تعزیر.....	۱۰۱
۱ - جهل حکمی.....	۱۰۱
۲- جهل موضوعی.....	۱۰۲
ج)تأثیر اشتباه برمسئولیت کیفری درجرایم مستوجب دیه.....	۱۰۶
بند دوم:بررسی اشتباه و آثار آن بر مسئولیت کیفری در لایحه جدید قانون مجازات اسلامی.....	۱۰۷
نتیجه گیری.....	۱۱۰
پیشنهادات.....	۱۱۳
پیوست ها.....	۱۱۵
فهرست منابع فارسی و عربی.....	۱۱۷
منابع انگلیسی.....	۱۲۰
چکیده لاتین.....	۱۲۱

## مقدمه

با توجه به هدف و رسالت حقوق جزا که در صدد حفظ و تأمین ارزشهای حیاتی و مورد قبول جامعه از طریق ضمانت اجراهای کیفری می باشد و از طرفی این کیفرها که غالباً با حقوق اساسی و آزادی و سرنوشت انسانها برخورد جدی داشته است، رعایت عدالت و انصاف و نیز حفظ کرامت انسانها ایجاب می کند که اعمال مجازات با توجه به اوضاع و احوال مؤثر در وقوع جرم صورت گرفته و میزان مسؤولیت افرادی که به دلیل جهل، خطا و اشتباه از مجرمانه بودن عمل خود آگاهی نداشته اند، مورد توجه و بررسی قرار بگیرد. به همین جهت بررسی قلمرو تأثیر اشتباه بر مسؤولیت کیفری و مطالعه تطبیقی آن با اساسنامه رم به عنوان موضوع این پژوهش انتخاب شده است. زیرا با توجه به شتاب فزاینده تحولات حقوق کیفری بین المللی که در دو دهه اخیر صورت پذیرفته، بدون شک بررسی تطبیقی حقوق داخلی با اساسنامه رم از اهمیت زیادی برخوردار است.

انسان در طول تاریخ تحول زندگانی خویش به این نکته می اندیشیده که چه کسی قابلیت این را دارد که مورد سرزنش اخلاقی - اجتماعی قرار گیرد؟ آیا هر آن کس که قواعد و مقررات را نقض کرد خود این قابلیت را ایجاد کرده یا اینکه برای اعمال خطاب سرزنشی شرایط دیگری نیز لازم است که در غیر این صورت سرزنش بیهوده و غیرعادلانه بوده و با توجه به اهداف کیفر دادن مجرمین، مجازات آنها کاری عبث خواهد بود.

علاوه بر موارد مذکور، با نظر به تغییر نگرش قانونگذار در باب اثر اشتباه بر مسؤولیت کیفری و قلمرو و شرایط تأثیر و موقعیت آن در سیر تحولات و تغییرات قوانین کیفری پس از انقلاب اسلامی، این موضوع نیازمند دقت و تعمق قابل ملاحظه ای می باشد. چرا که وضع مجازاتهای ثابت و کامل مستلزم آن است که جرایم مربوطه به طور تام و کامل تحقق یابند.

## اساسنامه دیوان بین المللی کیفری:

دردهم دسامبر ۱۹۴۸ مجمع عمومی سازمان ملل متحد، اعلامیه جهانی حقوق بشر را به تصویب رسانید. در حالی که روز قبل از آن، یعنی در نهم دسامبر ۱۹۴۸، به موجب قطعنامه ای، کمیسیون حقوق بشر سازمان ملل متحد را موظف به تهیه پیش نویس اساسنامه ای برای تشکیل یک دادگاه

کیفری بین المللی نموده بود. پنجاه سال پس از این تاریخ، یعنی در هفدهم ژوئیه ۱۹۹۸، در مقر سازمان غذا و کشاورزی سازمان ملل متحد در شهر رم، ۱۲۰ کشور از مجموع ۱۶۰ کشور شرکت کننده در کنفرانس دیپلماتیک رم اساسنامه دادگاه بین المللی را امضا کردند. بدین ترتیب اساسنامه دادگاه کیفری بین المللی، متشکل از سیزده فصل و ۱۲۸ ماده به تصویب رسید و بالحق بیش از شصت کشور به آن در ۱۱ آوریل ۲۰۰۲، که نخستین روز ماه بعد از شصتمین روز از تاریخ تودیع شصتمین سند الحاق می باشد، لازم الاجرا گشت و قریب یک سال بعد از آن با انتخاب قضات، دادستان و سایر مقامات دادگاه عملاً کار خود را آغاز کرد. مقر این دادگاه مثل دیوان بین المللی دادگستری (ICJ) شهر لاهه پایتخت هلند می باشد (ماده ۳ اساسنامه)

**ماده ۳۲** اساسنامه در دو بند در مورد اشتباه حکمی و موضوعی به عنوان عوامل مؤثر بر مسئولیت کیفری به این ترتیب تنظیم شده است .

۱- اشتباه موضوعی موجب از بین رفتن مسئولیت کیفری می شود، به شرط آن که باعث زائل شدن عنصر روانی لازم برای جرم گردد.

۲- اشتباه حکمی در مورد این که آیا رفتار خاصی یکی از جرائم مشمول صلاحیت دادگاه را تشکیل می دهد، موجب از بین رفتن مسئولیت کیفری نمی شود با این حال، در صورتی که موجب زائل شدن عنصر روانی لازم برای جرم گردد یا در مورد مذکور در ماده ۳۳، (راجع به اطاعت از اوامر مافوق) موجب از بین رفتن مسئولیت کیفری می شود

## **اهداف**

هدف از پایان نامه حاضر علاوه بر نیاز به مطالعات تطبیقی به طور عام، مقایسه اساسنامه دیوان کیفری بین المللی با قانون مجازات اسلامی و عمومی سابق در باب نگرش هر یک از آنان بر آثار اشتباه بر مسئولیت کیفری می باشد تا در نهایت نقاط ضعف و قوت، وجوه اشتراک و افتراق هر یک را بیان نموده تا شاید در امر قانونگذاری مورد توجه قرار گیرد.

## پیشینه پژوهش:

در رابطه با آثار اشتباه بر مسئولیت کیفری در حقوق ایران پژوهش هایی صورت گرفته اما مطالعه حاضر متضمن موارد متعددی می باشد از جمله:

- ۱- بررسی سیر تحول تاریخی دفاع مبتنی بر اشتباه از منشور تا قضاوت نونبرگ گرفته تا اساسنامه ها و رویه دیوانهای موقت یوگسلاوی و رواندا و به ویژه جایگاه این دفاع در اساسنامه رم و بررسی نگرش آن بر اشتباه به عنوان عامل مؤثر بر مسئولیت کیفری.
- ۲- بررسی عناصر متشکله جرائم در اساسنامه دیوان و عنصر روانی جرم
- ۳- بررسی ارتباط ماده ۳۲ اساسنامه باماده ۳۳ آن.
- ۴- بررسی نگرش لایحه جدید قانون مجازات اسلامی به موضوع اشتباه<sup>۱</sup>

## سؤالات:

- ۱- آیا با وجود پذیرش قاعده (جهل به قانون رافع مسئولیت کیفری نمی باشد)، در حقوق ایران و اساسنامه استثنائی نسبت به این قاعده وجود دارد؟
- ۲- در حقوق داخلی ایران و اساسنامه رم زوال ارکان لازم در تحقق مسئولیت کیفری تا چه حد مبنای پذیرش اشتباه به عنوان عامل مؤثر بر مسئولیت کیفری میباشد؟
- ۳- آیا در ضابطه های دفاع مبتنی بر اشتباه در حقوق داخلی ایران و اساسنامه رم، اشتراکات و نیز تفاوتی وجود دارد؟
- ۴- آیا در حقوق داخلی ایران و اساسنامه رم، اشتباه موجب زوال مسئولیت کیفری میباشد یا تخفیف در مجازات؟

## فرضیات:

- ۱- اگر چه در حقوق داخلی ایران و اساسنامه دیوان کیفری بین المللی، (قاعده جهل به قانون رافع مسئولیت کیفری نمی باشد پذیرفته شده، با این وجود این قاعده استثناء پذیر است.

---

<sup>۱</sup> لایحه جدید قانون مجازات اسلامی که در مصوبه ۹۰/۹/۲۷ کمیسیون قضایی و حقوقی مجلس شورای اسلامی به تصویب رسید و در تاریخ ۹۱/۱/۲۱ از طرف رئیس مجلس شورای اسلامی به رئیس جمهور ابلاغ گردیده و بنا به دلایل نامعلوم تا کنون لازم الاجرا نگردیده است.



۲- هم در حقوق ایران وهم در اساسنامه، زوال ارکان لازم در تحقق مسؤولیت کیفری مبنای پذیرش اشتباه به عنوان عامل مؤثر بر مسؤولیت کیفری می باشد.

۳- در ضابطه های دفاع مبتنی بر اشتباه در حقوق داخلی ایران و اساسنامه رم، اشتراکات و نیز تفاوت هایی وجود دارد.

۴- در حقوق داخلی ایران و اساسنامه رم، اشتباه در برخی از موارد موجب زوال مسؤولیت کیفری و در برخی موارد، موجب تخفیف مجازات می باشد.

### **روش تحقیق:**

باتوجه به سؤالات و فرضیه های مورد نظر، پایان نامه در پی یافتن موارد مورد نظر در این تحقیق بوده روش مطالعاتی تحقیقی و کتابخانه ای می باشد.

### **ساختار:**

پایان نامه حاضر، در چهار فصل و هر فصل در دو مبحث و در پایان نتیجه گیری و ارائه پیشنهادات تنظیم گردیده است. در فصل اول درباره مفاهیم، انواع اشتباه مسؤولیت کیفری و ارکان و نیز سیر تحول تاریخی آن بحث شده است. در فصل دوم آثار اشتباه حکمی بر مسؤولیت کیفری، فصل سوم آثار اشتباه موضوعی بر مسؤولیت کیفری در جرائم عمدی و در فصل چهارم، تأثیر اشتباه بر مسؤولیت کیفری در سایر موارد، مورد بررسی قرار گرفته است.

# فصل اول:

## کلیات

## مبحث اول: تعاریف و مفاهیم

در بحث تعاریف و مفاهیم، معنای لغوی و اصطلاحی اشتباه، اقسام آن، اشتباه حکمی و اشتباه موضوعی، به دقت مورد بررسی قرار گرفته و همچنین به طور خلاصه به مسؤولیت کیفری، ارکان آن، پرداخته شده است.

### بند اول: تعریف اشتباه

#### الف: معنای لغوی اشتباه:

در لغت نامه دهخدا واژه اشتباه به معنی مانند شدن و یا چیزی یا کسی را به جای چیزی یا کسی گرفتن و از ریشه (شبه) دانسته شده است.<sup>۱</sup>

صاحب مجمع البحرین در این زمینه، به آی شریفه استناد کرده و می گوید: قوله تعالی تشابهت قلوبم ای اشبه بعضاً بعضاً فی الکفر والفسق و آخر متشابهات ای تمثالات، ای بعضها یمثل بعضاً...<sup>۲</sup> و در لسان العرب تشبیه به تمثیل، معنی شده است.<sup>۳</sup>

در فرهنگ عمید اشتباه به مانند شدن، مانند شدن چیزی به چیز دیگر در نظر انسان، یکی را به جای دیگری گرفتن یا کاری به غلط انجام دادن، پوشیده شدن کار و مانند آن، شک و شبهه و سهو و خطا آمده است.<sup>۴</sup>

در سایر لغت نامه ها و فرهنگ ها قریب به همین معانی مقابل واژه اشتباه ذکر شده است، در قاموس قرآن در برابر واژه «شبه» و شبهه آمده: شک و بدگمانی، اشتباه و التباس درست به نادرست و حق به ناحق و همچنین واقع به موهوم و به عبارت دیگر دو چیز در اثر مماثلت از همدیگر تشخیص داده نشوند. در فرهنگ حییم دو اصطلاح error و mistake نیز به معنای غلط، سهو، عوضی گرفتن، و درست نفهمیدن آمده است.<sup>۵</sup>

در دیگشنری آکسفورد ذیل این واژه آمده است:

<sup>۱</sup> . دهخدا، علی اکبر، جلد ۷ ص ۲۶۱۹

<sup>۲</sup> . شیخ فخرالدین الطریحی النجفی، مجمع البحرین، کتاب فروشی بوذر جمهری مصطفوی، ۱۲۹۸، ص ۵۳۳

<sup>۳</sup> . علامه ابن منظور، لسان العرب، جلد ۷، دارالاحیاء التراث العربی، ۱۴۱۲ هجری، ۱۹۹۲ میلادی، ص ۲۴

<sup>۴</sup> . عمید، حسن، فرهنگ فارسی، ص ۱۲۸

<sup>۵</sup> . سلیمان حییم، فرهنگ انگلیسی - فارسی، صص ۱۹۰ و ۴۱۳

اشتباه و خطا، n (اسم) سوء تفاهم و تصویری غلط در مورد حقیقت امر و یا (اشتباه موضوعی) یا قانون (اشتباه حکمی) در پرونده های مدنی، اشتباه و خطا، در قانون قرارداد، مهم می باشد. اشتباه حکمی هیچ تأثیری بر اعتبار توافقات ندارد و همچنین بسیاری از اشتباهات موضوعی نیز هیچ تأثیری ندارد. زمانی که اشتباه موضوعی رخ می دهد این اشتباه ممکن است طبق قوانین عرفی موجب لغو توافقتنامه و پیمان شود یا ممکن است آن را قابل نقض و ابطال سازد. (یعنی مشروط به محدودیتهای خاص) جدا از فسخ طبق قوانین خفیف عدالت، و انصاف، در معرض تنظیم قرار گیرد. زمانی که هر دو طرف یک توافق نامه، تحت تأثیر سوء تفاهم می باشند، اشتباه ممکن است مانند یک اشتباه مشترک (یعنی یک اشتباه مشترک میان هر دو) یا یک اشتباه متقابل (یعنی هر یک از دیگری سوء تعبیر می کند) در نظر گرفته شود. در مورد اشتباه مشترک، اجماع کامل وجود دارد و تنها اگر آن را از همه ثروت محروم کند، موجب ابطال قرارداد می شود. مثال اصلی و تقریباً تنها مثال زمانی است که موضوع هدف قرار داد، بدون اطلاع هر دو طرف متوقف شده و از بین برود. اشتباه مشترک<sup>۱</sup> در مورد چندین نظر و عقیده در مورد موضوع آن (که آن اصلی است نه کپی) اشتباه مؤثری نمی باشد.<sup>۲</sup>

## ب: معنای اصطلاحی اشتباه

### ۱- در حقوق

در ترمینولوژی حقوق دکتر جعفری لنگرودی ذیل واژه اشتباه آمده است: «تصور خلاف و اقی است از چیزی (مادی یا معنوی)»

یکی از حقوقدانان اشتباه را اینگونه تعریف کرده است: «و آن عبارت است از تصور خلاف انسان از واقع، چندانکه امر موهومی را موجود و یا موجودی را موهوم بپندارد، معمولاً اشتباه انسان از ناآگاهی و جهل او به امور واقع مایه می گیرد و خود ممکن است از بی دقتی و بی مبالاتی و نداشتن توجه کامل به امور ناشی شود.<sup>۳</sup> این حقوقدان در ادامه می افزاید: (در مفهوم حقوقی اشتباه به طور کلی تصور نادرستی است که آدمی از موضوعی پیدا کند و بر این تصور افعالی را مرتکب شود که او

<sup>۱</sup> res eatinct

<sup>۲</sup> Oxford dictionary of law , page 317 press ;2001

<sup>۳</sup> اردبیلی، جزای عمومی جلد ۲ (تهران، نشر میزان، ۱۳۷۷، ص ۹۷)